

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

פרשת שמות

"כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" – מאמר א

ובתוספות (נדרים ז ב) בד"ה עניות כמיתה דכתיב "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" (שמות ד יט), גבי דתן ואבירם דע"כ לא מתו אז במצרים שהרי היו במדבר. וליכא למימר שהיו סומין ומצורעים החשובים כמתים, סומין ליכא למימר דכתיב "העיני האנשים ההם תנקר" (קרח טז יד), ומצורעים נמי לא שהרי היו בקרב ישראל. וליכא למימר שנתרפאו במתן תורה (עי' יתרו יט א, כ טו), שהרי חזרו למומן במעשה העגל (במדרש רבה נשא ז א ע"י שם בארוכה). וליכא למימר שלא היו להם בנים, דהא כתיב "ונשיהם ובניהם וטפם" (שם כז). **ועוד דמשום שלא היו להם בנים לא נמנעו מלהיות קרובים למלכות כבתחילה, אבל בשביל עניות ודאי נמנעו מלהיות קרובים למלכות, עכ"ל.**

ובדעת זקנים מבעלי התוספות (שמות ד יט) "כי מתו כל האנשים" וכו'.² וא"ת אכתי אימא שלא היו להם בנים והא דכתיב "ובניהם" (קרח טז כז) לאחר מכאן נולדו, י"ל דאלו עתידין להוליד לא הוה מקרי להון מתים. עוד י"ל דצריך לומר שירדו מנכסיהם ואין בידם כח להרע לשום אדם שאלו אתה אומר עשירים היו ומתים קרי להו משום שאר דברים, אכתי היה לו לירא שמא יהיו נותנין ממון כדי להרגו אלא ודאי ירדו מנכסיהם. **וכן נמי מת"ו בגמטריא ירד"ו מנכסיהם חסר אחת מה"ר משה ז"ל עכ"ל.**³

ד-ד
נתבאר בפ"י רש"י דמה שכתוב 'כי מתו כל האנשים' קאי על דתן ואבירם וחיים היו אלא שירדו מנכסיהם, וכמו"כ נתבאר בתרגום יונתן, אֲתְרוּקְנוּ וְנַחְתוּ מִנְכַסְיָהוֹן וְהָא אֵינּוֹן חֲשִׁיבוֹן כְּמִתָּא קַל גּוֹבְרָא דְהוּוּ תַבְעִין יַת נַפְשָׁךְ לְמִיסַב יְתָה. אולם באבן עזרא (פי' הארוך, שמות שם) בד"ה "ויאמר" אין מוקדם ומאוחר בתורה. ופירושו וכבר אמר, וככה "ויצמח ד' אלהים מן האדמה" (בראשית ב ט) ורבים כאלה. הנה עתה בהשיבו צאן יתרו אליו הבטיחו השם שילך בלי פחד למצרים, כי מת פרעה ועבדיו שהיו יודעים דבר המצרי. וזהו "וימת מלך מצרים" (שמות ב כג), **כי כל הימים שהיה חי לא היה נכון להיות משה שליח אל פרעה,⁴ עכ"ל.⁵**

בפ"י רשב"ם (שמות ב כג) בד"ה "ויהי בימים הרבים ההם", לאחר שהרג משה את המצרי ובקש פרעה מלך מצרים להרוג את משה ויברח מפניו עד שהיה עתה בן שמונים שנה כשדיבר הקב"ה עמו, וימת עתה מלך [מצרים] שהיה מבקש להורגו, וישראל נאנחו עד עתה וראה הקב"ה בעניים "ומשה היה רועה" וגו' (שמות ג א), ונראה לו הקב"ה וציוהו לשוב למצרים, ולא היה משה רוצה כי היה מתיירא עד שאמר לו הקב"ה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך, זה פרעה שמת. ולכך הוא אומר "וימת מלך מצרים" להעיד על מה שאמר הקב"ה "כי מתו כל האנשים המבקשים" וגו' (שמות ד יט). כמו "וחס הוא אבי כנען" (נח ט יח), עכ"ל.

ובאבן עזרא (שם) כי מתו כל האנשים - זה פירוש "וימת מלך מצרים". הטעם כאשר מת מלך מצרים, שברח משה מפניו. גם מתו עבדיו היודעים משה, כי כן כתוב "כי מתו" (שמות ד יט) וכו' עכ"ל. פי' לשון רבים היינו עבדיו של פרעה.

ספורנו (שם) כי מתו כל האנשים. המלך ועבדיו אשר בקשו להרגך, כאשר באר למעלה באמרו וימת מלך מצרים, עכ"ל.

ובחזקוני (שם) כי מתו כל האנשים וגו' פי' רש"י מי הם דתן ואבירם חיים היו וכו', כלומר סומים היו אין לומר, שהרי כתוב בפרשת קרח "העיני האנשים ההם תנקר" (טז יד). אין להם בנים אין לומר, שהרי כתוב "ונשיהם ובניהם וטפם" (שם כז), מצורעים היו אין לומר, שהרי במחנה ישראל היו כדכתיב "העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם" (שם כד) על כרחך עניים היו. ולפי הפשט כל האנשים קרובי המצרי שהרגת, עכ"ל.

ובתוספות (שם) בד"ה אלא שירדו מנכסיהם, ובנולד כי האי דעוני מודו רבן, עכ"ל. **וברא"ש** (שם) בד"ה אלא שירדו וכו' ועניות לאו נולד הוא דשכח, עכ"ל.

שם: אמרי' במסכת ע"ז (ה א) מאי נינהו אנשים דתן ואבירם ומיהו חיים היו אלא שירדו מנכסיהן והעני חשוב כמת ואם תאמי' מצורעים היו או סומים דאמרי' ארבעי חשובין כמת סומא ומצורע ועני ומי שאין לו בנים י"ל דודאי מצורעים לא היו דלא מצינו שהיו משולחין מן המחנה. וסומין נמי לא היו שנא' "העיני האנשים ההם תנקר" וגו' ובלא בנים לא היו דכתיב "ובניהם ונשיהם וטפם". ואי קשיא אכתי דילמא איכא חד מהני והני קראי לאחר מתן תורה הוא דכתיב "וכל העם" כו' עכ"ל.

ובתוספות (שם) בד"ה אלא שירדו מנכסיהם, ובנולד כי האי דעוני מודו רבן, עכ"ל. **וברא"ש** (שם) בד"ה אלא שירדו וכו' ועניות לאו נולד הוא דשכח, עכ"ל.

שם: אמרי' במסכת ע"ז (ה א) מאי נינהו אנשים דתן ואבירם ומיהו חיים היו אלא שירדו מנכסיהן והעני חשוב כמת ואם תאמי' מצורעים היו או סומים דאמרי' ארבעי חשובין כמת סומא ומצורע ועני ומי שאין לו בנים י"ל דודאי מצורעים לא היו דלא מצינו שהיו משולחין מן המחנה. וסומין נמי לא היו שנא' "העיני האנשים ההם תנקר" וגו' ובלא בנים לא היו דכתיב "ובניהם ונשיהם וטפם". ואי קשיא אכתי דילמא איכא חד מהני והני קראי לאחר מתן תורה הוא דכתיב "וכל העם" כו' עכ"ל.

"ויאמר ה' אל משה בְּמִדְוָן לֵךְ שֶׁב מִצְרַיִם כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ" ע"כ (שמות ד יט).

בפ"י רש"י (שם) בד"ה כי מתו כל האנשים - מי הם דתן ואבירם. חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם, והעני חשוב כמת (נדרים ז ב, סד ב) עכ"ל.

ומבואר בפ"י רש"י דמה שכתוב "כי מתו כל האנשים" לאו מיתה ממש אלא שירדו מנכסיהם ועני חשוב כמת.

בתרגום יונתן בן עוזיאל (שם) וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמִדְוָן אִיזִיל תּוֹב לְמִצְרַיִם אַרוּם אֲתְרוּקְנוּ וְנַחְתוּ מִנְכַסְיָהוֹן וְהָא אֵינּוֹן חֲשִׁיבוֹן כְּמִתָּא קַל גּוֹבְרָא דְהוּוּ תַבְעִין יַת נַפְשָׁךְ לְמִיסַב יְתָה, ע"כ.

מה שכתב ארום אֲתְרוּקְנוּ וְנַחְתוּ מִנְכַסְיָהוֹן וְהָא אֵינּוֹן חֲשִׁיבוֹן כְּמִתָּא, הוא על דרך שמבואר בפ"י רש"י.

מה שכתב רש"י מי הם דתן ואבירם, חיים היו אלא שירדו מנכסיהם. **הוא מפורש בגמרא בנדרים** (סד ב) מ"ט דרבי אליעזר אמר רב חסדא, דאמר קרא "כי מתו כל האנשים", והא מיתה דנולד הוא מכאן שפותחין בנולד. ורבנן מאי טעמייהו קסברי הנהו מי מייתי, והא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, כל מקום שנאמר נצים ונצבים - אינן אלא דתן ואבירם. אלא אמר ר"ל שירדו מנכסיהן,¹ ע"כ.

ובפ"י הר"ן (שם) בד"ה כל מקום שנא' נצים ונצבים אינן אלא דתן ואבירם - נצים "שני אנשים עברים נצים" (שמות ב יז) נצבים כדכתיב "ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם" (שם ה כ). ולא ידעין מאן נינהו, אלמא אותן אנשים שהיו נצים שהלשינו למשה דתן ואבירם היו, והם עצמם היו בעדת קרח (קרח טז יד) ושמע מינה דלא מתו, עכ"ל.

ומבואר מה שכתב רש"י בפ"י "כל האנשים" דקאי על דתן ואבירם מפני שהם עצמם הלשינו על משה רבינו והיו מבקשים רעתו.

ובספר דברי דוד (שמות שם) בד"ה כי מתו וגו' אלא שירדו מנכסיהם. י"מ שזה מוכח מדאמר 'המבקשים את נפשך' ולא אמר 'אשר בקשו את נפשך', אלא דעדיין הם חיים, ומ"ש 'כי מתו' פירושו כי ירדו מנכסיהם, וא"כ עדיין מבקשים אלא שאין יכולת בידם לעשות עמך רע מחמת שעניים הם, עכ"ל.

מבואר דמה שכתוב כאן מתו כל האנשים על כרחך אין פירושו מיתה ממש, משום דכתיב "המבקשים" פי' שעדין מבקשים אלא שאין בידם לעשות עמך רעה.

בפירוש הרא"ש על התורה (שמות שם) בד"ה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. פי' רש"י ז"ל מלמד שירדו מנכסיהם ומי הם דתן ואבירם. וא"ת מנא לן הא דילמא היו מצורעים או סומים או בלא בנים דכל א' מאלו נקרא מת (נדרים סד ב). מצורע גבי מרים "אל נא תהי כמת" (בהעלתך יב יב). סומא "במחשכים הושיבני כמתני עולם" (איכה ג ו). בלא בנים דכתיב גבי רחל "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי" (ויצא לא). וי"ל זה אינך יכול לומר מצורעים דכתיב "יצאו נצבים פתח אהליהם" וכו' (קרח טז כז) ובכל מקום שנא' "נצים" (שמות ב יג) ו"נצבים" (שמות ה כ) על דתן ואבירם נאמר (נדרים סד ב), ואלו היו מצורעים היו משולחים מחוץ למחנה (נשא ה ב). סומים שהרי כתוב "העיני האנשים ההם תנקר" (קרח טז יד). בלא בנים דכתיב "ונשיהם ובניהם וטפם" (שם כז) אלא ודאי היו עניים וירדו מנכסיהם. **ועוד יש הכרח גמור שבשביל שהענו נסוגו אחור מחצר המלך ולא יכלו לתת שוחדים שהיו עניים, שאלו היו עשירים אפי' היו מצורעים או סומים או בלא בנים לא היו סרים מאחרי דרך מבוא בית המלך שעדיין היתה ידם תקיפה לעשות חיל ולפזר ממון,** עכ"ל.

¹ ובתוספות (שם) בד"ה אלא שירדו מנכסיהם, ובנולד כי האי דעוני מודו רבן, עכ"ל. **וברא"ש** (שם) בד"ה אלא שירדו וכו' ועניות לאו נולד הוא דשכח, עכ"ל.

² **שם:** אמרי' במסכת ע"ז (ה א) מאי נינהו אנשים דתן ואבירם ומיהו חיים היו אלא שירדו מנכסיהן והעני חשוב כמת ואם תאמי' מצורעים היו או סומים דאמרי' ארבעי חשובין כמת סומא ומצורע ועני ומי שאין לו בנים י"ל דודאי מצורעים לא היו דלא מצינו שהיו משולחין מן המחנה. וסומין נמי לא היו שנא' "העיני האנשים ההם תנקר" וגו' ובלא בנים לא היו דכתיב "ובניהם ונשיהם וטפם". ואי קשיא אכתי דילמא איכא חד מהני והני קראי לאחר מתן תורה הוא דכתיב "וכל העם" כו' עכ"ל.

³ בגור אריה (שם) ולי נראה שאם סומים היו או מצורעים או בלא בנים לא היה זה תשובה, וכי בשביל שיש בהם אחד מכל הדברים לא יוכלו לעשות לו רעה אליו, אלא שירדו מנכסיהם, וכיון שאין השעה משחקת להם (ע"י ברכות ז ב) לא יוכלו להרע לו, עכ"ל.

⁴ ע"י בעל הטורים (ויחי מח ה), ומש"כ בזה החיד"א בדבש לפי (מערכה ג אות יד).

⁵ ע"י מש"כ בזה בפ"י הרמב"ן (שם).